

K PRACÍM O DĚJINÁCH HORNÍHO PRÁVA

František Hoffmann

Zkoumání dějin horního práva dosáhlo u nás vrcholu před první světovou válkou, zejména pracemi A. Zychy a J. Čelakovského.¹⁾ Za první republiky byly doplněny významnou prací W. Weizsäckera,²⁾ ale vcelku produkce v tomto oboru nebyla bohatá. Teprve po r. 1945 a zejména v posledních letech nastalo opět určité oživení. Byl publikován značný počet prací a je proto účelné pokusit se o jejich přehled a zhodnocení. Jádrem tohoto přehledu jsou práce z let 1945-1978, ale je zachycena i většina prací od počátku století, kdy bylo vydáno dílo Zychovo. Přitom nejde ani o úzký a časově omezený výběr několika prací podrobených zevrubnému rozboru, jako tomu bylo kdysi u J. Čelakovského a A. Zychy,³⁾ ani o bibliografickou úplnost. Pokusíme se sice o zachycení všech prací věnovaných hornímu právu v českých zemích do vydání horního zákona z r. 1854 a ke srovnání uvedeme i některé práce o horním právu v sousedních zemích, bude však nezbytné, až na výjimky, pominout zmínky o horním právu v pracích o dějinách hornictví, numismatice, dějinách měst aj., které se tam vyskytují dosti často a někdy nejsou bez významu.

Horní právo nemá úplné speciální bibliografie. Od souhrnu starších prací publikovaného Č. Zíbrtem⁴⁾ mu byla věnována pozornost v bibliografii české příp. československé historie⁵⁾ a

1) A. Z y c h a , Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau, I-II, Berlin 1900, J. Č e l a k o v s k ý , Povšechné české dějiny právní, 2. vyd., Praha 1900, 264-292.

2) Sächsisches Bergrecht in Böhmen. Das Joachimsthaler Bergrecht des 16. Jahrhunderts. Forschungen zur Sudetendeutschen Heimatkunde, Heft 5, Reichenberg 1929.

3) J. Č e l a k o v s k ý , Novější literatura o dějinách horního práva, zvláště v zemích českých, Sborník věd právních a státních 1, 1901, 134-157, 408-423, A. Z y c h a , Zur neuesten Literatur über die Wirtschafts- und Rechtsgeschichte des deutschen Bergbaues, Vierteljahrschrift f. Soz. u. Wirtschaftsgesch. 5, 1907, 238-292, 6, 1908, 85-133, 232-276.

4) Č. Z í b r t , Bibliografie české historie, II. 1, 449-457, č. 1029-1061.

5) Bibliografie české historie, po r. 1945 československé historie, vydávaná

v souborných bibliografiích právněhistorických.⁶⁾ Výběrové přehledy byly otištěny také v souborných zpracováních dějin práva v českých zemích, zejména v díle V. Vaněčka.⁷⁾ Spolu s jinými obory je horní právo soustavně sledováno hornickým oddělením Národního technického muzea, jež také vydalo výběr prací v bibliografii českého hornictví,⁸⁾ která má být v několikaletých intervalech doplňována.⁹⁾ Řada prací týkajících se českého horního práva je zaznamenána v Planitzově bibliografii k německým právním dějinám.¹⁰⁾

Hornímu právu se dostávalo často pozornosti na hornických seminářích, jež v posledních letech pořádá hornické oddělení NTM. Referáty a diskuse jsou publikovány ve Studiích z dějin hornictví v Rozpravách NTM.¹¹⁾ Obdobně je tomu v delších intervalech v sympoziích "Hornická Příbram"¹²⁾ a nyní též v sympoziích "Hornická Ostrava".¹³⁾

od r. 1895, po r. 1941 s mezerami, oddíl Dějiny právní a ústavní, později v různých oddílech.

6) V. V a n ě ě k , Les travaux d'histoire du droit en Tchécoslovaquie de 1938 à 1958, Revue historique de droit français et étranger 1959, 62-87 (navazuje na obdobný starší přehled z r. 1938), J. M a r k o v , Přehled literatury právních dějin na území Československé republiky z roků 1939-1945, Právní obzor 30, 1947, 169-176, 201-211, zejména 204-8, V. V a n ě ě k , Prace prawno-historyczne we współczesnej Czechosłowacji, CPH 8, 1956/2, 201, též česky, Právněhistorické práce v současném Československu, PHS 3, 1957, 226-237, k tomu bibliografické přehledy Vladimíra P r o c h á z k y , Najwazniejsze czechosłowackie prace z dziedziny historii państwa i prawa z lat 1945-1955, CPH 8, 1956/2, 211-218 (215), obdobně české přehledy 1955 (Materiály etc.) a 1957 (Soupis etc.). Navazují další přehledy Vlad. P r o c h á z k y , Bibliografia czechosłowackich prac z dziedziny historii państwa i prawa za lata 1956-1960, CPH 14, 1962/1, 293-316 (305-6), obdobně za léta 1961-1965, tamtéž 19, 1967-1, 299-323, za léta 1966-1970 dílem K. M a l é h o , tamtéž 24/2, 1972, 281-303, dále Karel K u š e r a - Karel M a l ý , Právněhistorické bibliografie. Výběr českých a slovenských prací z let 1966-1973 k dějinám státu a práva, Praha 1975, zejména 29. Pravidelná právní bibliografie uveřejňovaná v časopise Právník nezaznamenává z horního práva práce speciálnější povahy.

7) V. V a n ě ě k , Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, 3. vyd., Praha 1975, 507. Ze starších zpracování zejména J. Č e l a k o v s k ý , Nástin dějin českého práva horního, Povšechné české dějiny právní, 2. vyd., Praha 1900, 264-292, J. K a p r a s , Právní dějiny zemí Koruny české I, Praha 1913, 2 (1913), 281, 511. Podle přednášek J. Stupeckého napsal přehlednou stať K. K a d l e c (-dlc), Horní právo, OSN 11, 1896, 615-631.

8) S. Š t e i n e r o v á a kol., Bibliografie dějin Československého hornictví, Rozpravy NTM 3, Praha 1962, S. Š t e i n e r o v á - J. K o ř a n , Výběrová bibliografie dějin českého hornictví I-II, Praha 1971, 2, 111-120 aj. Dílčí komentovaný přehled napsal V. L o m í č , Přehled báňskohistorické literatury v ČSR v letech 1956-1957, ČSPS 67, 1959, 49-53, o horním právu zejména 50 a 51.

9) Zatím O. U h l í k o v á , Výběrová bibliografie dějin čal. hornictví za léta 1971-1973, Studie z dějin hornictví 5 = Rozpravy NTM 64, Praha 1974, 245-265.

Z prací věnovaných p r a m e n ů m horního práva je třeba uvést především přehled L. Jangla,¹⁴⁾ ve kterém se pokusil je utřídit, a to na horní zákony a základní dokumenty, báňské řády, výsady, fristunky, instrukce, smlouvy, zvyklosti, předpisy týkající se báňské správy a její působnosti, sociální, pracovně právní a mzdové předpisy, báňskopolicijní předpisy, ochranu ložisek a utajení, jiná nařízení a rozhodnutí, precedenty. Předtím autor podal stručný vývoj horního práva, kde zdůrazňuje jeho podmíněnost výrobními a společenskými poměry a z toho vyplývající důsledky pro povahu pramenů. Pokus je cenný tím, že poukazuje na potřebu neomezovat se jen na některé druhy pramenů, nýbrž přihlížet ke všem pramenným možnostem. Chybějí však některé druhy pramenů (nálezy, aj.), vlastnímu třídění chybí určité principium divisionis a jednotlivé druhy či skupiny nejsou dostatečně vymezeny příp. určeny, o čemž budou zmínky níže. Ke srovnání je možno připomenout starší pokus o utřídění veškerých pramenů k dějinám hornictví, který učinil W. Weizsäcker.¹⁵⁾

Užší záběr z hlediska pramenů horního práva mají již svou povahou práce věnované pramenům k hornictví všeobecně¹⁶⁾ nebo jednotlivým revírům.¹⁷⁾

L. Jangl se podjal nesnadného úkolu zpřístupnit hlavní prameny horního práva v českém znění. Edice je rozvržena do pěti svazků: 1. horní zákony, 2. Ius regale montanorum, 3. jáchymovský horní řád z r. 1548 s tzv. appendixem, 4. ostatní významné báňské řády, 5. právní předpisy doplňkového charakteru. Jednotlivé svazky jsou vydávány ročně u příležitosti symposií Hornická Příbram. Dosud vyšly svazky 1.¹⁸⁾ a 3.¹⁹⁾ V úvodu 1. svazku autor nastínil poslání a zásady edice. Její

12) Symposium pracovníků báňského průmyslu Hornická Příbram ve vědě a technice 1971, sekce "Stříbro v dějinách, technice a umění", referáty S 1-39, obdobně 1976, Sborník přednášek sekce "K problémům vývoje rudného hornictví".

13) Hornická Ostrava '75, Řada Horní právo, díl I-II, Ostrava 1975.

14) Charakter pramenů českého horního práva, Hornická Příbram 1976, K problémům vývoje rudného hornictví 19-39.

15) Methodisches und Organisatorisches zur Bergbaugeschichte Nordwestböhmens im 16. Jahrhundert, MVGD 69, 1931, 211-229, zejména 219-227.

16) Kromě rozdělení pramenů W. Weizsäckera, zmíněného v předchozí pozn., viz L. K u b á t o v á, Prameny k dějinám českého stříbra, Hornická Příbram 1971, S 26.

17) L. K u b á t o v á, Prameny k báňské činnosti v Jáchymově, Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky 12, 1967, 277-299. Jar. K u b á t, Prameny k dějinám staršího příbramského dolování, VSBP 5, 1971, 64-75. Na tomto místě by bylo možno uvést řadu dalších přehledů pramenů z prací věnovaných dějinám hornictví v jednotlivých revírech či lokalitách.

18) České horní právo, 1. České horní zákony, vybral a přeložil L. Jangl, vydáno u příležitosti Hornické Příbrami 1977.

19) 3. Jáchymovský královský báňský úřad z roku 1548, Appendix: Jáchymovské

cíle jsou odborné i popularizační. Českými překlady mají být prameny zpřístupněny i zájemcům z řad báňských odborníků, kteří neovládají latinu a němčinu, zejména ve středověké podobě. České překlady jsou velmi pracné. Autor ovládá dobře odbornou, technickou a provozní problematiku hornictví. V některých případech se nicméně nevyvaroval jazykových nepřesností a stylistické neobratnosti. Užitečnost edice z hlediska vědeckého je problematická. Texty nemají dostatečný poznámkový aparát a badatel bude zpravidla nucen vracet se většinou k originálu. Již u sv. I se zřetelně projevují nedostatky zmíněné výše u přehledu pramenů horního práva téhož autora. (např. pojem zákona ve středověku). Problematický je nový překlad horního zákona z r. 1854, když je k dispozici autentický český text,²⁰⁾ který by stačilo opatřit poznámkami. Podle vydaných dvou svazků se zdá, že výsledek nebude úměrný námaze editora a že příležitosti mělo být využito nejen k cílům popularizačním, ale i k uspokojení náročnějších potřeb vědeckých.²¹⁾

Z dalších prací věnovaných pramenům budou na tomto místě uvedeny jen ty, jež mají obecnější povahu. Práce o jednotlivých pramenech budou uvedeny v části věnované historickému zpracování. V I. části vysokoškolské příručky, zpracované V. Vaněčkem,²²⁾ jsou přetištěna privilegia pro Německý Brod z r. 1278 a pro spišská města z r. 1271 a vybrané části z horního zákoníka Václava II. Autor tohoto přehledu, který se zabývá při pracích na souborné evidenci rukopisů v českých zemích výzkumem a soupisem rukopisů horního a městského práva (jež nejednou mají styčné body), publikoval prozatím několik prací věnovaných jednotlivým rukopisům nebo jejich souborům. Zde uvádíme rozbor známého právního kodexu chovaného v Okresním archivu Kutná Hora (tzv. rukopis H),²³⁾ kterým bylo zpřesněno datování vzniku do 2. desetiletí 15. století, potvrzen jeho velmi pravděpodobný původ v Jihlavě a doloženy některé textové rozdíly Gelnhausenova německého překladu horního zákoníku Václava II. Další práce věnované pramenům a jejich edi-

hornické zvyklosti, bez místa a roku (vydáno u příležitosti Hornické Příbrami 1976).

20) Císařský patent z 23.5.1854, jímž byl vydán obecný zákon horní, byl otištěn v českém znění např. v Zemském věstníku vládním pro království České 1854 (Praha 1855), č. 146. L. Jangl zdůvodňuje nutnost nového překladu terminologickou neujednoceností dosavadních překladů.

21) Nedostatkem je kromě formálních závad (neuveden autor, vydavatel ani další základní údaje) i obtížná dostupnost vydaných svazků, které nejsou ani v hlavních knihovnách.

22) Prameny k dějinám státu a práva v Československu, část I., Do husitského revolučního hnutí, Praha 1967.

23) F. H o f f m a n n, Kutnohorský právní kodex, StR 12, 1973, 53-70.

ce se týkají především horních řádů z konce 15. a 16. století a bude o nich zmínka níže. Všeobecně je možno říci, že neodpovídají nárokům na kritickou přípravu pramenů. Ediční činnost v oboru horního práva je vcelku velmi neuspokojivá z hlediska počtu i kvality. Je to jedna z překážek, jež brání rozvoji práce v tomto úseku na potřebné úrovni.

Ze z p r a c o v á n í dílčích otázek a etap vývoje horního práva se první okruh týká h o r n í h o p r á v a j i h l a v s k é h o . První nové práce k tomuto tématu shrnul autor tohoto přehledu.²⁴⁾ Byl publikován větší počet prací, zejména při domnělém jubileu r. 1249, ale i v dalších letech, které však mají jen příležitostný popularizační ráz a k podstatě věci nepřinášejí nic nového, pokud vůbec z neporozumění starší poznatky nedeformují.²⁵⁾ Obdobně se to týká vcelku pasívně a nejednou i nepřesně přejímaných, zčásti již zastaralých poznatků o horním právu jihlavském v pracích o dějinách hornictví, numismatice i dalších oborech.

Nejstarší podoba horního práva jihlavského je dochována ve velkých privilegiích A a B, jež kromě toho obsahují základní svobody a právo městské. Bádání právněhistorické se tu úzce stýká s dalšími obory, zejména s diplomatikou. První vážný pokus o nové zhodnocení jihlavských privilegií publikoval ještě koncem 2. světové války bývalý archivář vídeňského státního archivu Emanuel Schwab,²⁶⁾ který se později soustavně věnoval jihlavské historii a má zásluhu o shromáždění dnes ztracených nebo obtížně dostupných pramenů.²⁷⁾ Jeho práce přináší cenné podněty k výkladu vzniku jihlavského privilegia i počátků Jihlavy, je však zatížena snahou o udržení mylné Bretholzovy teorie o kontinuitě německého příp. germánského osídlení na našem území např. neudržitelným tvrzením o počátcích jihlavského horního práva již před r. 1212.

Kritická revize jihlavských privilegií, otázek s nimi souvisících i starších, převážně německých prací, byla zahájena studií J. Mezní-

24) P. H o f f m a n n , Nové práce o jihlavském právu a počátcích Jihlavy, VSV SV 2, 1958, 197-202. O některých dalších pracích viz t ý ž , Z literatury o Jihlavsku od r. 1960, VSV SV 5, 1968, zejména 96, 98.

25) Např. Ant. V o h l í d a l , O jihlavském hornictví, Jihlava 1949, Jaroslav P ř í k o p , Jihlavské horní právo, In: Československé hornictví, Praha 1948, 48-51, z obdobných prací při jiných příležitostech W. W e i g e l t , Das deutsche Bergrecht von Iglau, Blätter der Bergakademie Freiberg, č. 20, 1939, 9-12, G. S c h e n k , Der Silberbergbau von Iglau und das Iglauer Bergrecht, Der Anschnitt 11, 1959, seš. 4, 3-9.

26) Erörterungen zur Kontinuitätsfrage. I. Wie alt ist Iglau? Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung 8, 1944, 252-286.

27) J. H o f f m a n n o v á - P. H o f f m a n n , Písemná pozůstalost JUDr. Emanuela Schwaba (1823) 1874-1945, Inventář, Jihlava 1968, zejména 35n. a 54n.

ka.²⁸⁾ Paleografický i obsahový rozbor listiny A znovu, prozatím ne dosti přesvědčivě, naznačil možnost jejího vzniku později než v r. 1249. Spolehlivě byl však posunut vznik privilegia B ze šedesátých let až mezi léta 1288-1293.

Na studii Mezníkovu navázali J. Šebánek a S. Dušková. J. Šebánek již v článku o uničovské listině²⁹⁾ naznačil její význam pro starší období, kdy za Přemysla Otakara I. a Václava I. byla spatřována hlavní oblast těžby drahého kovu na severní Moravě, s hlavním střediskem horní činnosti i správy v Uničově. V dalších pracích uvedených autorů³⁰⁾ dozrával nový výklad, který byl dovršen kritickou edicí jihlavských privilegií v českém diplomatáři,³¹⁾ jež patří k nejvýznamnějším výsledkům ediční činnosti v oblasti horního i městského práva. Ačkoli edicí nejsou všechny otázky kolem tohoto základního pramene českého horního práva definitivně uzavřeny, dostává se jí badateli spolehlivé východiško k historickému vytěžení. Kromě kritické textové podoby privilegií A a B v původním latinském znění přinesli editoři zhodnocení předchozích prací a zejména výklad vzniku privilegií s novým datováním. Proti předtím obecně přijatému datování A. Zychy posunuli vznik privilegia A z r. 1249 do sedmdesátých let a vznik privilegia B ze 60. až k 90. letům 13. století. Přitom privilegium A je falzum jihlavské provenience, jehož počátkem byla carta bianca a k němuž bylo užito patrně dvou starších autentických panovnických privilegií. Důležitý motiv tkvěl v utvrzení statutární pravomoci představitelů města. Podle tohoto rozboru je privilegium A pramen nikoli z doby Václava I., nýbrž v nejlepším případě z doby Přemysla Otakara II. či spíše teprve Václava II. Privilegium B pak vzniklo v r. 1293 a bylo dílem jihlavského městského písaře Heřmana. Tento výklad zřejmě odpovídá v maximální míře dnešnímu stavu a možnostem bádání a měl by být východiskem dalších seriózních prací.³²⁾ Že jakkoli pečlivé řešení této problematiky sotva kdy bude moci být definitivní, o tom přesvědčil nedlouho po edici publikovaný příspěvek I. Pánka, který v textu privilegia A zjistil částečný diktát notáře Diviše,³³⁾ dokládající vliv dnes ztracené listiny někdy z let 1248-1249.

28) Jihlavské právo a počátky města Jihlavy, SAP 4, 1954/2, 3-28. K tomu srv. recenzi v práci uv. v pozn. 24.

29) Listina uničovská z r. 1223, ČSPS 60, 1952, 1-15.

30) Česká listina doby přemyslovské I-III, SAP 6, 1956/1, 136-211, 1956/2, 99-160, zejména 122-125, J. Š e b á n e k, Ještě o jihlavské listině, NumSb 7, 1962, 125-142.

31) CDB IV/1, 1962, 290-328, č. 177.

32) K těmto pracím srv. recenze autora tohoto přehledu uv. v pozn. 24 (Nové práce) a Epocha v bádání o velkém jihlavském privilegiu, VSV SV 5, 1968, 114-115.

33) Mistr Diviš a jihlavská listina, ČMM 87, 1968, 274-281.

Vedle uvedené diskuse, která vyzněla v kritický výklad a edici jihlavských privilegií, některé práce setrvaly na starším pojetí. Patří sem i úvod autora tohoto přehledu k popularizující edici českého znění jihlavského privilegia B podle překladu Víta Tasovského z Lipoltic z pol. 15. století,³⁴⁾ vydaného již dříve J. Čelakovským. Platí to také o většině prací J. Pošváře, který sice vychází z výsledků prací Tomsachkových a Zychových, zčásti korigovaných J. Čelakovským, ale akcentuje autochtonní vývoj českého horního práva a jeho působení v dalších zemích. Jihlavskému hornímu právu věnoval pozornost jednak všeobecnou,³⁵⁾ jednak z hlediska numismatického.³⁶⁾ J. Pošvář snesl doklady o starším dolování v době předkolonizační a předpokládá větší podíl původního domácího obyvatelstva na těžbě kovů i vzniku horního práva. Otázka těžby kovů před 13. stoletím, jejího rozsahu, intenzity a technické úrovně, ke které se autor vracel i v dalších pracích, není však dosud dořešena a vyžádá si konfrontace výsledků bádání báňskohistorického, archeologického, numismatického, diplomatického i dalších oborů. Ještě obtížnější bude dosáhnout konkrétnější představy o obyčejovém právu, kterým se tato těžba řídila. Rovněž pojem "českého" práva v pracích J. Pošváře by vyžadoval zpřesnění.³⁷⁾

Ve směru Pošvářově, který dostatečně nepřihlédl k výsledkům bádání diplomatického i dalších oborů, do jisté míry pokračovaly některé další práce. P. Vitouš nejprve podnětně poukázal na základě studie vývoje horního měřictví na některé prvky snad ještě římského provinciálního horního práva v horním právu jihlavském³⁸⁾ a posílil tím tezi o jeho jižních zdrojích. Avšak úsilí o prokázání neněmeckého původu tohoto práva jej dovedly až k neudržitelným krajnostem, zejména v otázce autochtonnosti českého horního práva,³⁹⁾ o čemž ještě bude zmínka.

V souvislosti s pokusem o nový výklad dějin českého horního práva vystoupil Jaroslav Bílek s tvrzením, že jihlavskému hornímu právu předcházela horní statuta vydaná Václavem I. a Přemyslem Otakarem II.⁴⁰⁾ Za tato statuta pokládá základní svobody vyjádřené ve čtyřech

34) P. H o f f m a n n , Jihlavské právo, Havlíčkův Brod 1959, 9-27.

35) K počátkům jihlavského hornictví a horního práva, VSV SV 1, 1956, 27-54.

36) Několik poznámek k jihlavskému hornímu právu, NumL 5, 1950, 114-120.
Ochrana mince podle jihlavského práva, NumL 6, 1951, 50.

37) Zejména Několik poznámek 118.

38) K původu jihlavského horního práva, SHSD 2, 1947, 190-193.

39) Horní regál a hornická svoboda, Hornická

člancích a udělená měšťanům jihlavským a horníkům kdekoli v království. Z těchto královských statut prý byly odvozeny jednotlivé horní řády, zejména jihlavský a německobrodský. Přitom J. Bílek vyslovil některé další názory, např. o tom, že jihlavské privilegium A je Bočkovo falzum z 19. století aj. Tyto názory odmítl autor tohoto přehledu.⁴¹⁾ J. Bílek potom některá stanoviska korigoval, ale v hlavní otázce tzv. horních statut setrvává na svém stanovisku.⁴²⁾ Přijali je také někteří další badatelé, např. L. Jangl.⁴³⁾ Z hlediska právněhistorického, diplomatického i obecného je existence horních statut – jež by byla jakousi obdobou panovnických statut v oblasti zemského práva a předchůdcem horního zákoníku Václava II. – neudržitelná. Nejde vůbec o základní ani konkrétní ustanovení horní povahy, nýbrž o články charakterizující postavení Jihlavy jako města, zejména ve vztahu ke šlechtě a k zemské příp. krajské správě. Zmínka o hornících v království nemůže být dostatečným důvodem, aby základní články mohly být považovány za statuta horní. Bílkův výklad odporuje též novým diplomatickým poznatkům o vzniku jihlavského privilegia. Články se sice mohly opírat o některá ustanovení ze starších panovnických listin, ale v podobě dnes dochované byly napsány v městské kanceláři jihlavské až někdy v 70. letech 13. století. Nelze proto mluvit o horních statutech vydaných Václavem I. a Přemyslem II. pro horní města v polovině 13. století, kdy ostatně tato města v plném slova smyslu ještě ani neexistovala.⁴⁴⁾ Ostatně ani přijetí existence horních statut v uvedené podobě by neřešilo otázku vzniku a povahy vlastního horního práva (podle J. Bílka horního řádu), jehož konkrétní ustanovení jsou třetí částí jihlavského privilegia.

Novým výkladem jihlavských privilegií vyvstala s novou naléhavostí nutnost zabývat se opětovně p r i v í l e g i e m n ě m e c k o - b r o d s k ý m z r. 1278, jež v podstatě přejímá městské i horní právo jihlavské, ale některá ustanovení upravuje vzhledem k lichtmburské vrchnosti. J. Pošváb v pojednání o hornictví kolem dnešního Havlíčkova Brodu se přidržel staršího výkladu Zychova.⁴⁵⁾ Vztahy mezi

41) P. H o f f m a n n , K metodám a metodologii dějin českého horního práva do 16. století, Studie z dějin hornictví 4 = Rozpravy NMT Praha 59, 1973, 107-123.

42) O pokračování polemiky viz v závěru tohoto přehledu.

43) Zejména České horní právo 1, str. 8, 11-13.

44) J. K e j ř , Zwei Studien über die Anfänge der Stadtverfassung in den böhmischen Ländern, Historica 16, 1969, 81-142, I. Die ältesten böhmischen und mährischen Städte.

45) J. P

horními podnikateli, lichtemburskou vrchností i cesty, jak se znalost městského a horního práva jihlavského mohla dostat do Německého Brodu, naznačil autor tohoto přehledu.⁴⁶⁾ Nový výklad německobrodského privilegia i tamního městského a horního práva lze očekávat po diplomatickém zpracování listiny v dalších svazcích českého Kodexu.

Bylo nutno zastavit se poněkud podrobněji u těchto otázek, neboť se týkají počátků českého horního práva, jejichž výklad ovlivňuje řadu dalších problémů. Že však revize starších výkladů je nutná, ukázala další práce J. Bílka, ve které správně poukázal na potřebu nového datování tzv. německého horního práva jihlavského,⁴⁷⁾ jež je dochováno ve třech recenzích a kromě jiného bylo převzato i do horního práva freiberského. Již podle diplomatických prací o jihlavských privilegích A a B bylo zřejmé, že vznik tzv. německého práva (privilegium C) bude třeba posunout do doby mladší než do 90. let 13. století, jak je datoval A. Zycha. Podle J. Bílka se v tomto právu již jeví vliv horního zákoníku Václava II. Základní změnu datování je třeba přijmout. Celkové nové zhodnocení tohoto pramene, všech tří jeho redakcí, vztahy k dalším pramenům, zejména k hornímu zákoníku Václava II. a k právu freiberskému, bude však třeba podrobit náročnějšímu kritickému zkoumání.

Do období 13. stol. patří ještě drobný článek J. Pošváře, který se zabýval horním podnikáním a právním postavením Brna z hlediska této činnosti.⁴⁸⁾ Hlavním pramenem tu je privilegium Václava II. z r. 1297, které by však vyžadovalo přesnější interpretace.

Největšímu dílu v dějinách českého horního práva, h o r n í m u z á k o n í k u V á c l a v a II., bylo věnováno několik prací,⁴⁹⁾ jež však zatím nedospěly k novému všestrannému výkladu. Jde přitom o řadu otázek od kritiky pramene v nejužším slova smyslu až po zhodnocení jeho významu v dílčích ohledech i úhrnu, podoby a dosahu jeho působení průběhem řady staletí. Je to velké téma české právní, ale i hospodářské, sociální a kulturní historie, ve kterém je možno zkoumat denní případy právní praxe, dílčí problematiku nejrozsáhlejšího obsahu, i otázky neobecnější, od základních principů horního práva až po teoretickofilozofické pojmy funkce práva, jeho vývoje a jeho in-

46) F. H o f f m a n n , Mincmistr Eberhard, Pražský sborník historický 12, 1980, v tisku.

47) K historickému významu a charakteru tzv. Německého jihlavského horního práva, ČSČH 23, 1975, 249-262.

48) Horní oprávnění Brněnských ve 13.-16. století, ČSPS 59, 1951, 58-59.

49) Práce do r. 1960 podává L. J a n g l , Výběr základní literatury k dějinám kutnohorského dol

stitucí. Dosavadní práce zatím k těmto nejvyšším polohám nedospěly, nicméně již přinesly určité korektury základního výkladu Zychova.

Jde především o nové poznatky k vlastním textům tohoto pramene, původnímu latinskému i k překladům německému a českému, a jeho edicím. M. Boháček rozbořem latinských textů zákoníku, dochovaných v rukopise roudnické knihovny Lobkovické v pražské Státní knihovně ČSR a v rukopise kapituly olomoucké (SOA Opava, pobočka Olomouc),⁵⁰⁾ určil starší text, než kterého užil A. Zycha v klasické edici, a přiblížil tak bádání k archetypu tohoto zákoníku. Druhý rukopis má vztah k Čáslavi a Jihlavě, neboť na jeho vzniku se podílel čáslavský písař Samson, který po r. 1421 působil v Jihlavě.⁵¹⁾

Zhodnocení starších prací, jež se zabývaly uplatněním římského práva v tomto horním zákoníku, podal v širších souvislostech V. Vaněček.⁵²⁾ Za nejzávažnější celkový přínos k poznání vzniku Václavova zákoníku je třeba považovat kapitolu, již mu věnoval M. Boháček v díle o působení římského práva v českých zemích.⁵³⁾ Potvrzuje autorství Gozza z Orvieta, k jehož životním datům přináší některé doplňky, i přímou spoluúčast Václava II., zjištěnou již A. Zychou. Sleduje potom konkrétní uplatnění římského práva v zákoníku. Pokládá je za nejvýraznější v I. knize, zejména ve formulacích absolutní zákonodárné pravomoci panovníkovy v této oblasti, což bylo v příkrém protikladu k jejímu omezení v oblasti práva zemského,⁵⁴⁾ a v knize IV. obsahující právo procesní. Tam, na rozdíl od E. Otta, který spatřoval předlohu v "Ordo Antequam", ji ověřuje v klasickém díle Tankredově "Ordo iudiciarius".⁵⁵⁾ Vcelku jde nikoli o smíšení římskokanonického a domácího procesu, nýbrž o promyšlenou a daným možnostem a potřebám odpovídající adaptaci římskokanonického procesu pro právo světské. Je to první ko-

50) Dva nepovšimnuté rukopisy horního zákona krále Václava II., StR 5, 1966, 41-96.

51) F. H o f f m a n n, Jihlava v husitské revoluci, Havlíčkův Brod 1961, 9, 20, 127 aj.

52) Pronikání římského a kanonického práva na území dnešního Československa od 2. poloviny 9. století do 1. poloviny 14. století, PHS 12, 1966, 27-40, zejména 34-35. (Též italsky, 1968.)

53) Einflüsse des römischen Rechts in Böhmen und Mähren, In: Ius Romanum medii aevi V, 11, Mediolani 1975, § 41, 120-127.

54) K tomu již J. K l a b o u c h, Všeohrady teoretické představy o právu a jeho sociálně politická stanoviska, PHS 7, 1961, 204-205.

55) K tomuto závěru autor dospěl roz

difikace tohoto druhu ve střední Evropě a stala se základem procesního práva v českých zemích.

Posledním zjištěním M. Boháček navázal na H. Bulína, který se ve svém pojednání o nejstarší kodifikaci procesního práva v Čechách⁵⁶⁾ dotkl též řady dalších otázek. Určitým způsobem navazuje na J. Čelakovského, který vytýkal Zychovi, že přecenil "německé" horní právo jihlavské na úkor horního zákoníku Václava II. H. Bulín předpokládá, že tento zákoník byl sice určen pro Kutnou Horu, ale nebyl oficiálně vyhlášen, nýbrž zůstal uložen v královské komoře. Nebyl to projev osobní záliby Václava II. v právu, nýbrž vznikl ze zcela konkrétních potřeb rozvíjejícího se hornictví. Nezůstal na papíře, ale uplatňoval se skutečně v praxi. Bulínův výklad o užívání zákoníku, stejně jako jeho vztahu k právu jihlavskému a jáchymovskému i vztahu Jihlavy a Kutné Hory by vyžadoval rozvedení a zpřesnění. Vývoj byl složitější a byl ovlivněn řadou dalších okolností.

Sociálním profilem kutnohorského horního práva, kterým rozumí v podstatě horní zákoník Václava II., se zabýval J. Pošvář.⁵⁷⁾ V hodnocení tohoto zákoníku se přiklání rovněž k J. Čelakovskému. Podává nástin postavení jednotlivých vrstev a sociálních skupin, jež se účastnily na těžbě kovů. Pošvář zdůrazňuje vysokou úroveň ustanovení Václavova zákoníku v tomto úseku. Nutno ovšem mít na paměti, že jde o právní normu a že není dosti pramenů, které by osvětlovaly skutečnou praxi.

Z prací věnovaných dílčím otázkám je možno připomenout na tomto místě starší německou práci E. Michaela,⁵⁸⁾ která se zabývá nabýváním horních práv podle Václavova zákoníku a vztahem tohoto zákoníku k právu jihlavskému a freiberskému.

Horní zákoník Václava II. předpokládal v podstatě užívání v obecném rozsahu, ale byl určen především Kutné Hoře. Počátky tohoto hlavního střediska hornictví v českých zemích od konce 13. století nově osvětlil, hlavně po stránce správní, Jiří Majer.⁵⁹⁾ K otázkám vzniku a působení horního zákoníku Václava II. je účelné připomenout hlavní zjištění této studie. V r. 1291 jsou doloženy královští urbunéři, kterým náležela nejen správa dolů, nýbrž i hornických osad. Koncem

56) Nejstarší kodifikace procesního práva v Čechách (Poznámky ke IV. knize horního zákoníku Václava II.), PHS 2, 1956, 85-129.

57) Sociální profil kutnohorského horního práva, ČMM 69, 1950, 327-335, znovu v doplněném znění Společenské vztahy v Ius regale montanorum, Studie z dějin hornictví 9 - Rozpravy NMT 71, Praha 1978, 15-26.

58) Der Erwerb der Bergbauerechte in den Constitutiones Iuris Metallici Wenceslai II., disertace univ. Würzburg, 1933.

13. století Kutná Hora dosud nebyla městem v plném smyslu slova, i když tak byla nazývána. Neměla dosud městských práv, ale snad již dostala opis práv jihlavských, tj. horních i městských. Teprve v r. 1310 se přesunula moc urburefů na královského rychtáře a přísedné, v r. 1318 privilegium Janovo vymezilo charakter Kutné Hory jako královského města a r. 1329 došlo k definitivnímu vymezení městské pravomoci, čímž byl ukončen přerod hornické osady v město (mons - civitas). Z toho je zřejmé, že horní zákoník Václavův vznikl v době, kdy ještě Kutná Hora nebyla konstituována po všech stránkách jako královské horní město.

Nový celkový pokus o výklad a zhodnocení horního zákoníku Václava II. učinil nejprve Zdeněk Šimon v nepublikovaném výzkumném úkolu, geologickém a hornickém průzkumu kutnohorské oblasti.⁶⁰⁾ Na něj navázal J. Bílek nejprve ve stručném populárně zaměřeném článku,⁶¹⁾ potom v dosud netištěném příspěvku na symposiu Hornická Příbram 1975.⁶²⁾ K těmto pracím, jejichž cílem je dospět k nové koncepci dějin českého horního práva ve feudálním období, bude možno zaujmout stanovisko teprve později.

Horní zákoník Václava II. nejen uspokojil právní potřeby své doby, ale dokonce je i předběhl, neboť možnosti, jež poskytoval a zároveň i nároky, jež předpokládal, nemohly být tehdejšími úředními aparáty v plné míře realizovány. Podle představ A. Zychy byl další vývoj charakterizován tím, že se vytvořila a upevnila vrchní horní stolice jihlavská, které dovedla spojit tradiční schopnost nalézací v konkrétní kasuistice s právními možnostmi, jež poskytoval Václavův horní zákoník, který přesně formuloval základní principy horního práva jihlavského a široce je rozváděl v podrobných ustanoveních. Naproti tomu Kutná Hora, které byl zákoník především určen, dominovala rozsahem a významem těžby, ale náročnější právní činnost nerozvinula a zůstala podřízena jihlavské vrchní stolici. Tento výklad došel ihned kritické odezvy u J. Čelakovského a dalších českých badatelů, kteří poukazovali na přímé působení horního zákoníku i na větší právní význam Kutné Hory. Byly již uvedeny některé z novějších prací, které na tyto kritické hlasy navazovaly a na příslušných místech budou připomenuty ještě další.

Tolik je jisté, že během 14. a p r v n í p o l o v í n y 15. a t o l e t í , včetně období husitské revoluce, nedošlo k závažným opatřením povahy zákonodárné či vůbec normativní. Karel IV. se sice

60) Báňskohistorický výzkum Kutné Hory I, Geofond Kutná Hora.

61) *Ius regale montanorum*, Geologický průzkum 15, 1973, č. 3, 79-81.

62) S tímto příspěvkem se částečně stýká stať téhož autora uv. v pozn. 188.

dotkl hornictví ve Zlaté bule,⁶³⁾ nikoli však v českém zemském zákoníku Majestas Carolina, jenž nevstoupil v platnost. Ustanovení Zlaté buly v praxi neměla v českých zemích většího dosahu a zůstávala zcela ve stínu horního zákoníku Václava II. Historie horního práva tu může sledovat především převádění horního zákoníku a horního práva jihlavského do národních jazyků, prozatím především do němčiny, na straně jedné a konkrétní praxi horních orgánů na straně druhé. Tato činnost byla oslabena určitým poklesem těžby zejména v první polovině 15. století a její konkrétní podobu známe stále jen z díla Zychova. Během posledních desetiletí nevznikly práce, jež by prohloubily poznání této problematiky, ač jen ty by mohly přispět k řešení zmíněných rozporných stanovisek.

Další období po husitské revoluci nemá z hlediska horního práva dosud ani obecně přijatou periodizaci. Jen předběžně je možno je rozdělit na časový úsek od husitské revoluce do Bílé hory příp. k počátku 17. století a na další úsek do poloviny 19. století.

Období od husitské revoluce do Bílé hory, v podstatě 15. a 16. století, je charakterizováno značnými proměnami českého hornictví. Dochází k vyčerpání některých zdrojů, objevují se nová střediska, zejména od 16. století nastupuje nová technika, ustupuje význam měst z hlediska podnikatelského, do popředí se dostává horní podnikání šlechtických vrchností a s novými nároky vystupuje panovník. Tak dochází k novým vztahům základních složek či stran, jež se účastní na horním podnikání, což má pak nevyhnutelné důsledky i pro normy a praxi horního práva.

Historik je tu postaven před velmi obtížnou otázkou platnosti či spíše trvání a konkrétních podob užívání horního zákoníku Václava II. Svědectvím tohoto užívání jsou nejen odvolání na tento zákoník v různých písemnostech, ale zejména opakující se opisy a zvláště pak překlady do národních jazyků. Husitská revoluce počestila Kutnou Horu a tím vytvořila podmínky, a přímo nutnost, aby byly uvedeny do českého znění i základní právní texty. Kutná Hora se tak stala významným střediskem pro vývoj jazykově českých právních textů městského i horního práva. V první řadě to platí o horním zákoníku Václava II. Ve studii o českých překladech tohoto zákoníku⁶⁴⁾ bylo zjištěno, že dosud zná-

63) Pr.W. Landgraber, Die "Goldene Bulle", Urahn des Bergbau-rechtes. Zum 600. Wiederkehr ihres Erlasses, Montan-Rundschau 3, 1955, 104-105, t ý ž , Die "Goldene Bulle" 1356 - Urahn deutschen Bergrechts, Bergbau, Herne/Westf., 1956, 211-212.

64) F. Hoffmann, Rukopisné sborníky horního práva (K historii českého horního práva 15. a 16. století), StR 10, 1971, 65-137.

mých dochovaných 12 zápisů má čtyři redakce, z nichž tři nejvýznamnější patří Kutné Hoře. První pořídil k r. 1460 Petr Přespole z Prahy, měšťan kutnohorský, druhý k r. 1469 městský písař kutnohorský Vít Tasovský z Lipoltic, autora třetí a nejrozšířenější redakce neznáme jménem. Zatímco tyto překlady představují postupné zlepšování původního překladu Petra Přespole, opožděný překlad jihlavského městského písaře Jana Hynka z Velínova z r. 1589 je samostatný. Sledování překladů horního zákoníku Václava II., jež byly téměř pravidelně prováděny překladem úplného nebo zkráceného znění jihlavského práva horního i městského, ukázalo nejen počestění Kutné Hory i dalších horních míst, ale zejména vznik a postupné zrání české horněprávní i hornické terminologie, i prvořadý význam Kutné Hory v tomto ohledu, který měl zároveň obdobu i v českých překladech textů práva městského.

Náročnější práce věnované kritickému zkoumání, jak působil horní zákoník Václava II. v 15. a 16. století, zatím neexistují, s výjimkou zmíněného již, ale dosud nepublikovaného příspěvku J. Bílka.⁶⁵⁾ O užívání horního zákoníku Václava II. se většinou dovídáme z prací věnovaných horním řádům nebo hornictví. Tvzení o "platnosti" zákoníku ulpívá mnohdy na nedosti kritickém poukazování na všeobecné odvolání na tento zákoník nebo shody jednotlivých ustanovení. Podle nynějšího stavu znalostí lze předpokládat, že nadále platily základní principy českého horního práva, byť již zejména od 16. století zčásti modifikované vlivem zmíněné proměny poměrů, byla užívána i některá jednotlivá ustanovení, ale vcelku od 16. století nastával zřetelný posun od reálné platnosti zákoníku k pouhému formálnímu uznávání. Byl sice ještě pořizen nový německý překlad J. Enderleinem r. 1540, ale rukopisné zápisy přestávají a je příznačné, že zákoník na rozdíl od jiných potřebných příruček vůbec nedošel tisku. Textu již nebylo zapotřebí a praxe vystačila s horními řády a s nařízeními, jež vydával panovník a později horní úřady. Poslední stopy i pouhého formálního uznávání mizejí definitivně vydáním horního zákona r. 1854. O problematičnosti pojmu "platnosti" středověkých právních norem svědčí, že mezi zrušené normy horního práva při vydání zákona r. 1854 mělo být uvedeno pro Moravu jihlavské horní právo, které bez formálního zrušení ztratilo účinnost v 16. a nejpozději v 17. století.⁶⁶⁾ Bude úkolem zvláštních prací, aby vysledovaly životnost horního zákoníka Václava II. a dbaly přitom metodické náročnosti takového zkoumání.

65) Viz pozn. 61 a 62.

66) J. P o š v á ř, Česká horní právo a jeho pronikání v Evropě v období feudalismu, Acta Universitatis Brunensis - Iuridica, No 8 (Sborník prací učitelů právnické fakulty v Brně II), Brno 1973, 43.

Podle výkladu A. Zychy, rozvedeného pro mladší období dalším základním dílem W. Weizsäckera,⁷²⁾ jáchymovské řády, jež sprvu textově přejímají téměř doslovně o něco starší řád nedalekého saského Annabergu, jsou v podstatě, základních principech, stále staré české horní právo, jež bylo již z Jihlavy převzato do saského Freibergu a přes Annaberg se vrátilo v podobě nových horních řádů do Jáchymova a odtud do dalších míst. Některé z našich prací posledních desetiletí tuto tezi, jež potvrzuje kontinuitu a význam českého horního práva, neberou dostatečně v úvahu a v záměrné opozici proti Zychovi a Weizsäckerovi se snaží podle zjednodušených představ o autochtonním vývoji českého horního práva o dokázání přímocharé kontinuity českého horního práva v podobě horního zákoníku Václava II. k řádům jáchymovským, což při zmíněné již doslovné závislosti Jáchymova na Annabergu je sotva možné. Také zde složitost problematiky vyžaduje přesnou formulaci problémů a přesný metodický postup, což pohříchu u většiny prací chybí. Platí to o pracích již uvedených, jež přesahují do první poloviny 16. století, i o nástinu L. Jangle, který je také autorem zmíněné již edice jáchymovského řádu z r. 1548 v českém překladu.⁷³⁾

Jáchymovské horní řády vydal také německý badatel H. Löscher s ostatními hlavními řády české i německé strany Krušnohoří.⁷⁴⁾ Jak ukázal opětovně H. Zimmermann,⁷⁵⁾ není ani tato edice bez nedostatků a tak i řády jáchymovské čekají na nové kritické vydání.

Dílčích problémů v souvislosti s proměnami českého horního práva se dotkla práce J. Šťovíčka o oblasti česko-lužického pomezí.⁷⁶⁾ Jako protějšek českých prací je možno uvést starší německou práci o horním právu v cínových dolech v Nejdku⁷⁷⁾ a F. Thiela o horním řádu pro Rudu u Rýmařova (dř. Deutsch Eisenberg).⁷⁸⁾

72) Sächsisches Bergrecht in Böhmen, v. pozn. 2, a další práce, zejména Das alte Zinnerrecht von Graupen im Erzgebirge, ZRG GA 50, 1930, 233-309, Das Graupner Bergbuch von 1530 nebst einem Bruchstücke des Graupner Bergbuchs von 1512, Reichenberg und Komotau 1932.

73) České báňské řády v 16. století, Hornická Příbram 1971, S 10. Práce má úzkou pramennou základnu a chybí konfrontace s předchozí literaturou. Edice řádu z r. 1548 uvedena v pozn. 19.

74) Das Erzgebirgische Bergrecht des 15. und 16. Jahrhunderts, I. Teil: Die Erzgebirgischen Berggebräuche des 16. Jahrhunderts und ihre Vorläufer seit etwa 1450, Freiburger Forschungshefte, D 24, Berlin 1959.

75) Poznámky k jáchymovským horním zvykostem (vydaným H. Löscherem r. 1959), Studie z dějin hornictví 9 = Rozpravy NTM 71, Praha 1978, 29-49.

P ř e h l e d z k r a t e k

AUC	Acta Universitatis Carolinae
CPH	Czasopismo prawnohistoryczne
ČL	Český lid
ČMM	Časopis Matice moravské
ČSČH	Československý časopis historický
ČSPS	Časopis společnosti přátel starožitností
HČ	Historický časopis
Hornické Příbram	viz pozn. 12
Horní právo Ostrava	viz pozn. 13
HŠ	Historické štúdie
MVGDB	Mitteilungen des deutschen Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen
NTM	Národní technické muzeum Praha
NumČ	Numismatický časopis československý
NumL	Numismatické listy
NumSb	Numismatický sborník
OSN	Ottův slovník naučný
PHS	Právněhistorické studie
SAP	Sborník archivních prací
SDH	Studie z dějin hornictví
SHSD	Sborník hospodářských a sociálních dějin
SlSb	Slezský sborník
StR	Studie o rukopisech
VSbP	Vlastivědný sborník Příbramska
VSV SV	Vlastivědný sborník Vysočiny, oddíl věd společenských
ZGW	Zeitschrift für Geschichtswissenschaft
ZRG GA	Zeitschrift der Savigny Stiftung für die Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung
ZSG	Zeitschrift für die sudetendeutsche Geschichte

länglichkeiten, so dass die Bedingungen für die Bearbeitung einer neuen Synthese noch nicht herangereift sind.

Die Arbeit wurde während der letzten Monate des Jahres 1951 abgeschlossen.

Heute ist:

Die Arbeit wurde während der letzten Monate des Jahres 1951 abgeschlossen.

Die Arbeit wurde während der letzten Monate des Jahres 1951 abgeschlossen.

Die Arbeit wurde während der letzten Monate des Jahres 1951 abgeschlossen.

Die Arbeit wurde während der letzten Monate des Jahres 1951 abgeschlossen.

Die Arbeit wurde während der letzten Monate des Jahres 1951 abgeschlossen.